

TOBAKSFAKTA

ÖBEROENDE TANKESMEDIA

**Barnets
Rätt
i
Tobaksfrågan**

WHO:s ramkonvention om tobakskontroll (tobakskonventionen)

Ett barnrättsperspektiv på artikel 16: Tobaksförsäljning till och av minderåriga

Artikel 16 i tobakskonventionen beskriver åtgärder för att minska försäljningen till personer under 18 år. Artikeln rekommenderar, förutom själva åldersgränsen, att alla ställen som säljer tobaksvaror skall ha väl synlig information om åldersgränsen. Dessutom får tobaksvarorna inte vara direkt tillgängliga för kunden på försäljningsställena. Inte heller tobaksautomater får locka till köp eller vara tillgängliga för minderåriga. Därutöver skall det vara förbjudet att tillverka och sälja godis och leksaker som liknar tobaksvaror samt att sälja cigaretter i små förpackningar eller dela ut cigaretter gratis. Dessutom förespråkas att säljare av tobaksvaror skall vara minst 18 år.

Fakta om försäljning till och av minderåriga

Enligt den svenska tobakslagen är det förbjudet att sälja eller överlåta tobak till barn under 18 år. Det är inte heller tillåtet att sälja cigaretter styckvis eller dela ut dem som gratisprover. Det måste vara minst 19 cigaretter i de paket som säljs.

Tobakslagen innehåller dock inte någon åldersgräns för den som säljer tobak.

Den näringsidkare som bryter mot tobakslagens bestämmelser om åldersgräns kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Men straffsanktionerna för brott mot tobakslagen är i flera fall mildare än om man bryter mot alkohollagen. Det är förbjudet att sälja såväl tobak som alkohol till någon som fyllt 18 år om man har minsta misstanke om att personen kommer att langa till minderåriga. När det gäller alkohol kan dock straffet för brott mot detta förbud bli betydligt hårdare än de maximalt sex månader som gäller enligt tobakslagen. Och ”langningsparagrafen” i tobakslagen som förbjuder en privatperson att köpa ut tobaksvaror till någon under 18 år är överhuvudtaget inte straffsanktionerad, till skillnad från alkohollagens motsvarande bestämmelse.

Barn har lätt att få tag på tobak. Bland niondeklassare och gymnasieelever i Stockholm tycker de flesta av tobaksanvändarna att det är enkelt att komma över tobak.¹ 16,4–45,8 % av de barn som använder tobak i grundskolans årskurs 9 och gymnasiet årskurs 2 uppger att de köper snus eller cigaretter själva och 60–73 % uppger att de får tobaken genom sina kompisar.²

Vad säger barnkonventionen?

Ett flertal av barnkonventionens artiklar och grundläggande principer har relevans för kravet att stoppa tobaksförsäljning till och av minderåriga. Det gäller bland annat artikel 32 om barnets rätt att skyddas mot ekonomiskt utnyttjande, artikel 33 om barnets rätt att skyddas mot drogmissbruk och artikel 36 som säger att konventionsstaterna skall skydda barnet mot alla andra former av utnyttjande som kan skada barnet i något avseende.

I en allmän kommentar om ”ungdomars hälsa och utveckling” påpekar FN:s barnrättskommitté även att barns användning av tobak kan minskas genom lagstiftningsåtgärder såsom förbud mot att sälja tobak till barn. Kommittén rekommenderar att länderna reglerar marknadsföringen som riktas till barn när det gäller produkter som är skadliga för hälsan och betonar också att länderna skall vidta åtgärder för att bekämpa ekonomiskt utnyttjande.³

Bättre efterlevnad och skärpt lagstiftning krävs

För att leva upp till både barnkonventionen och tobakskonventionen behöver Sverige se till att dagens bestämmelser följs bättre samt vidareutveckla såväl lagstiftning som tillsyn på detta område.

Det fortsatta arbetet

Vi bör sträva efter att nå längre än miniminivån enligt tobakskonventionen och därför bland annat förbjuda självbetjäningautomater för tobaksköp. Striktare krav bör ställas på näringsidkare som säljer tobak och tillsynen bör skärpas. Kraven för att få tillstånd att sälja tobak måste

höjas, t.ex. genom att kräva ett visst geografiskt avstånd till närmaste skola. Utökade krav bör även ställas på utbildning och information till butikspersonal om åldersgränser och försäljning till barn.

Möjligheten att höja åldersgränsen för tobaksköp till 20 år bör också utredas. När det gäller alkohol har denna åldersgräns varit effektiv för att försena barns alkoholdebut.

Internetförsäljningen är en växande marknad som också måste regleras så att inte nätet fungerar som en okontrollerad köpväg för barn.

Noter:

¹ Tobakstillgänglighet bland ungdomar. En pilotundersökning i 3 kommuner. Pauli Perälä.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Rapport nr 126. Stockholm 2010, s.19.

² CAN Rapport nr. 139 "Skolelevs drogvanor 2013" Tabell 31, 32, 41 och 42.

³ Convention on Rights of the Child/General Comment/2003/4, punkt 25.